

En PDF-artikel fra www.salmedatabasen.dk

Om at skrive salmer i skyggen af de store digtere

Af Holger Lissner, præst og salmedigter

Om at skrive salmer i skyggen af de store digtere

Af Holger Lissner¹

Skyggen af de store gamle digtere

Den ultrakorte udgave af et foredrag med denne titel er: "Det er heller ikke morsomt!" Den lidt længere udgave er: "Det er meget inspirerende! Der er virkelig noget at leve op til!"

For der er vist ikke nogen af os salmeskrivere af i dag, som ikke slås med en følelse af, at vi skriver vore salmer i skyggen af de store digtere. Fordi de var så store digtere. Men det gælder vel alle kunstnere, alle digtere, alle malere og komponister, at vi må arbejde i skyggen af de store forgængere, og må forholde os til dem, der sætter en standard, det kan synes umuligt at leve op til. Benny Andersen, som ikke skriver salmer, giver udtryk for det i sit digt

Morgenstund

Morgen

Et eneste ord har man nået at skrive:

Morgen

og straks har man alle de gamle

skriverkarle på nakken

forgængere angriber altid bagfra

ser én over skulderen

flår i papiret

slås om kuglepennen

enkelte kommer med hviskende forslag

andre råber i munden på hinanden

hvordan overhovedet få et ord indført

ud over det ene

man nåede at skrive

For morgenstund har ikke bare guld i mund

den forgylder klippens top og bjergets side

og mens jeg prøver at få øje på

det åndssvage bjerg

vågner alle guds favre blomster og fugle små

og gir sig til at

titte til hinanden

titte til hinanden

vifte med det ene bryn,

men de gamle skvadderhoder er langt fra færdige med

at diskutere guld

thi nok står det skrevet at

som guld er den årle morgenstund,

men den spreder det også på sky

mens sneglen med gyldentækket skjold på ryg

må vandre frem og tilbage og tænke

nok er jeg sløv og tålmodig,

men dette må snart få en ende

Undskyld siger jeg,

det er egentlig mit digt,

hvis jeg bare ku få lov til at skrive det....

(Denne kommen og gåen, 1993)

Når vi skriver, må vi enten prøve på at smide de store forgængere ud af sindet, mens vi skriver, eller i hvert fald skubbe dem væk fra opmærksomheden, og en tid kan det vel lykkes. Men det viser sig næsten altid, at de gamle på en eller anden måde har gemt sig i stuen. Deres tanker, ord og sprog klinger med i vores sprog, i vores indfald, tilvalg og fravalg, og vi slipper ikke for at se, at vi står på skuldrene af dem, også når vi skriver noget, de ikke drømte at skrive.

Det er ofte blevet sagt, at det ikke var muligt at skrive salmer mere efter Grundtvig. Han havde gjort det så fremragende, fyldt salmeformen så eftertrykkeligt ud, skrevet så mange salmer om alle emner, så der var ikke brug for flere. Dermed havde han låst døren til salmeværkstedet og smidt nøglen væk. Det varede da også en rum tid, før der kom gang i salmeskrivningen igen for alvor.

Men en nordmand, centralt placeret i det norske salmebogsarbejde, skrev til mig for nyligt: "Det er akkurat som om der synes å mangle et tanke-trinn i estimeringen av Grundtvig: Det kan jo neppe være velsignelsesrikt at han gjøres til den grandiose avslutning av salmediktningen i Danmark. Men hvis han på den ene side ikke skal være det, og på den andre side er så enormt

¹ Foredraget blev afholdt ved et tværfagligt symposium om poesiTEOri på Det Teologiske Fakultet i Aarhus d. 9. november 2007.

enorm som det hevdes, så er det jo på forhånd gitt at det meste av det som kommer etterpå, vil ha mer modeste dimensjoner. Det behøver man ikke i ethvert tilfelle analysere seg frem til som en konklusjon som er like overraskende hver gang. Men det er høyst sansynlig bare, hvis man røgter den fortsatte salmeskaping ved å slippe noe frem, man kan gjøre seg håp om at der midt iblant alt som i seg selv er tjenlig og godt, plutselig også kan komme en "ny Grundtvig". Trur eg.²

Hvorfor skulle det ikke ske? Brugen af sproget udvikler sig hele tiden, det hører vi tydeligt, når vi ser gamle danske film. Musikken udtrykker sig også stadig på nye måder, og selv teologien står jo ikke stille. Bibelen er stadig den store inspirationskilde, som vi er nogle, der er fanget ind af og prøver at fortolke på stadig nye måder. Helligånden blæser stadig som vinden fra nye retninger.

Det er langt fra alt, hvad de store salmedigtere har lavet, der er godt. Både Kingo, Brorson og Grundtvig og Ingemann har også skrevet salmer, som kun er jævnt håndværk og meget tidstypiske. De har ikke den samme uopslidelighed og nødvendighed over sig som mesterværkerne.

Det samme gælder de salmer af mindre digtere, som står i salmebogen. De er bestemt heller ikke mesterværker. Men de bruges, søndag efter søndag. For kirken har brug for mange salmer, 5-6 hver søndag, hvis gudstjenesten skal hænge sammen. Derfor må vi også bruge nogle af de ringere salmer for at ikke at skamride mesterværkerne. Det er disse B- og C-salmer, vi andre kan konkurrere med.

Men vi kan ikke undgå at mærke afstanden til dem. De er som husene på Frilandsmuseet, meget smukke og interessante, og vi kan sagtens nyde dem æstetisk. Men vi vil meget nødig bo i dem. Vi kan synge dem med munden, men ikke med hjertet. Vi kan forholde os historisk til dem, men ikke eksistentielt. Det gælder vel også nogle bibeltekster. Nogle af dem taler direkte til os henover århundrederne, så vi slet ikke tænker på, hvor gamle de er, mens andre kræver masser af kommentarer og udlægninger, for at vi kan fornemme deres ærinde.

Det er salmens opgave at fungere eksistentielt, som vores svar til Gud, som vores tak og bøn. Når vi synes, at livet ikke er til at holde ud, eller når vi glæder os ved et bryllup eller en barnedåb, eller sørger ved en begravelse, så har vi brug for nogle ord, vi kan gå ind i uden historisk filter og finde vores egen glæde eller sorg i. De gamle kernesalmer kan give os det. Det kan nogle af de nye salmer også. De, der taler ægte og stilfærdigt til os med ord, som vi kan finde os selv i.

Og vi mangler nogle salmer. F.eks. salmer, der svarer til de gammeltestamentlige læsninger, som først kom ind i alterbogen i 1992. Eller salmer, der passer til teksterne i 2. tekstrække, som først blev indført efter Grundtvigs død. Derfor er vi nogle, der har prøvet på at dirke døren op til salmeværkstedet, vel vidende, at vi slet ikke kan skrive som de store gamle salmedigtere. Men det skal vi heller ikke. Vi skal skrive så godt, som vi nu kan.

Og i grunden gør vi ikke andet end det, kirkens folk altid har gjort. Lytter til Bibelens ord og lader dem kalde nye ord frem i os. Enhver forkyndelse er en genklang af de oprindelige ord, eller en transformation af dem. Evangelisterne gjorde det. Kirkefædrene gjorde det. Alle teologer og digtere gør det. Ja, det er vel det, hele dette projekt drejer sig om at belyse. At vise, hvordan gamle tekster bevarer og viser deres aktualitet ved at blive brudt på ny i et menneskesind og blive nyformuleret.

At skrive salmer, - og bønner, som jeg også gør - er at prøve at skabe et liturgisk sprog, som kan bære gudstjenesten af i dag. Nogle har ikke behov for nye ord. De elsker de gamle ord, for de synes, at de i deres ophøjethed værner Guds anderledeshed. Det gør de måske også. Men andre af os længes efter ord, der taler ægte og ligefremt til Gud, som Jesus lærte os at sige Far til. I enhver kirke er der både bevarere og fornyere, præster og profeter. Og de forstår som regel ikke hinanden.

Men det er ikke de gamle salmedigtere, der er de værste, selv om vi godt ved, at vore salmer altid vil blive sammenlignet med deres. Lars Busk Sørensen skriver i Tredjedagens lyse rum: *"De store gamle har efterhånden ... lagt så stor afstand til vores nutidige sprog og verdensbillede*

² Brev fra Åge Haavik 29. 10 2007

og aktuelle hverdag, at de ikke længere kan være direkte efterlignelige forbilleder...³ Alligevel er de skønne at have foran sig, - fjerne, urørlige idealer at se hen til, når man skriver. De afstikker retningen for os som skystøtter om dagen og ildstøtter om natten. ” (s.265)

Skyggen af nutidens digtere

Nej, det er snarere nutidens store digteres skygge, der generer i hvert fald mig. For når jeg ser, hvad mange af dem kan med sproget, hvordan en Pablo Neruda, eller Pia Tafdrup eller Jørgen Gustava Brandt, kan finde nye prægnante billeder og vendinger, så ved jeg godt, at hvis vi, der skriver salmer i dag, skal måles med samme målestok, falder vi ynkeligt igennem. Og jeg kan godt forstå, at det må være irriterende for de rigtige digtere og litteraturens elskere at se, at nogle af vore salmer bliver trykt i 4-500.000 eksemplarer, mens de gode digtere kun opnår oplag på 4-500 stykker, højst 1000 eksemplarer af deres digtsamlinger.

Da Salmebogsforslaget var udkommet i 2000, skrev Jørgen Gustava Brandt et irriteret indlæg om det i Weekendavisen med overskriften ”En idiotisk overvægt af middelmådighed.”⁴ Og i et andet indlæg i Kristeligt Dagblad skrev han: ”Mange af bidragene virker som tamme efterligninger af gamle salmer eller kirkepop med associationer i retning af teltmission. Jeg kan dårligt få øje på noget i forslaget, der med vægt afspejler nutidens kristne trosforestillinger.”⁵

Nu skal jeg ikke foregribe det næste foredrag,⁶ som jeg glæder mig til at høre, men jeg kan heller ikke se, når jeg læser hans salmer, at de ”med vægt afspejler nutidens kristne trosforestillinger” på en mere overbevisende måde end vi andres. Formelt måske nok, sproget er anderledes. Men i trosforestillingerne, i den teologiske gennemtænkning af Bibelens skrifter i lyset af vor tids verdensbillede, af mødet mellem tros-

samfundene, i den sjælesørgiske holdning, - nej, det kan jeg ikke se. Men det kan selvfølgelig være min fejl.

Jeg har også med stor nysgerrighed læst Simon Grotrians salmer og bønner. Og de rummer rigtig gode vendinger, men også udtryk, som jeg må spekulere længe over for bare at forstå, hvad han mener, som når han i en af sine salmer synger: ”Da får vi mad på tankespiret/ lærkesegl på Evighedens tromme,/ vi har søgt en bil med Frelsergearet/ inden vores håbetid var omme./ Hallelujapol, / vi pudser vores hindbærsol.” (Jordens salt og verdens lys. s 77). Jeg føler mig dum, når jeg læser sådan noget, og det kan da ikke være en salmes opgave. Det taler til min forstand og ikke til mit hjerte. Jeg synes, at de fleste af hans salmer, selv når de bliver udlagt så fint, som Kirsten Nielsen gør det i sin bog ”Der flammer en ild”⁷, er så svære, at jeg tvivler på, at ret mange af dem, der er skrevet indtil nu, vil blive folkeeje. Ganske vist bruger Simon Grotrian bibelske billeder, så selv Lars Bukdahl må fryde sig, men den sproglige opfindsomhed er så stor, at det bliver den, der tiltrækker sig hele opmærksomheden. Og jeg synes, at han lader rimene styre alt for meget, så det er, som om det er dem, der sidder ved rattet.

Jeg hørte sidste år en konkurrence mellem nogle unge, meget dygtige musikere, svarende til den, der finder sted i disse dage. Til ham, som vandt sidste år, en blændende dygtig ung accordeonspiller, som spillede Ole Schmidts akkordeonkoncert, sagde Kim Sjøgren: ”Jeg vil gerne give dig en kompliment. Da du spillede Ole Schmidts akkordeonkoncert, tænkte jeg ikke: Hvor er han dygtig! Men jeg tænkte: Hvor er det en god accordeonkoncert, Ole Schmidt har skrevet!” Det skal gøres, så det ikke er fremførelsen, men musikken, der høres. Sådan også med salmerne.

Hvad er en god salme

Men ”en god salme kan ikke være et dårligt digt. Et dårligt digt kan ikke være en god salme, siger Jørgen Gustava Brandt.”⁸ Og det er rigtigt, hvis man kun ser litterært på det. Lars Busk Sørensens siger nogenlunde det samme, når han skriver:

⁷Aros 2007

⁸Tredjedagens lyse rum. s. 37

³Det er vel ikke de gamle salmedigtere, der har lagt afstand til vor tid, men snarere omvendt, at vores tid har bevæget sig hen mod andre udtryk og billeder, så der er blevet en afstand, som mærkes.

⁴Weekendavisen 17. marts 2000

⁵Kristeligt Dagblad 15. marts 2000

⁶Seniorforsker, ph.d. Lotte Thyrring Andersens foredrag: Moderne dansk poesi som norm for nye salmer - eksemplificeret ved Jørgen Gustava Brandts salmedigtning.

*”Rent formelt er der ingen forskel på salmedigtning og al anden digtning. Det er de samme æstetiske love, der gælder, hvad enten jeg skriver en salme eller et kærlighedsdigt..., og man må stille de samme kunstneriske lødighedskrav til en salme som til ethvert andet digt. Det krav lever de bedste af vore klassiske salmer også fint op til. De er skrevet af nogle af vores største digtere. ... Den samme målestok er vi nødt til at anlægge over for salmer, der skrives i dag. Anderledes kan jeg ikke sige det, selv om jeg samtidig føler mig som drengen, der er sendt ud for at skære den gren af, han selv skal have tæv med. Det har sig nemlig med salmen som med al anden poesi, at hvis man vil bruge den til et formål, hvis man pålægger den at forkynde noget bestemt, mister den sin poetiske løvemanke og bliver et gement trækdyr. Men lader man den beholde sin frihed, bliver den – hvis det da er en god salme – indirekte til forkyndelse. Men så er det ikke længere noget, man pålægger den, men noget den selv vil... Sådan er nu engang salmens natur, sådan er poesiens natur. Gør man den til trækdyr, dør den, men giver man den frihed, skænker den os rige gaver.”*⁹

Det lyder rigtigt. Men dermed er det hele ikke sagt. Fordi ærindet er et andet, og ærindet må også være med til at bestemme målestokken. Må jeg tage en parallel? Hvornår er en prædiken en god prædiken? Det er ikke kun noget retorisk, poetisk, litterært. Jesus valgte ikke retorikere som sine disciple, men en mærkelig flok af ulitterære personer. En prædiken er en god prædiken, når den taler til et menneske, så det hører præstens ord som Guds ord. Selv en dårligt fremført prædiken kan være en god prædiken, hvis den rækker nogle ord til det menneske, der har brug for at få netop det sagt til sig af en anden. Og en blændende prædiken kan i al sin retoriske herlighed være en dårlig prædiken, hvis den peger mere på pastor Petersens dygtighed og påhitsomhed end på Gud. Ja, den samme prædiken kan være en god prædiken for en og en dårlig prædiken for en anden. Der er Helligånden og modtagersituationen til forskel.

Det samme gælder for salmerne. Derfor har *”Altid frejdig”* talt så stærkt til mennesker, selv om de fleste teologer og litterater rynker på næsen af den. Derfor har pragtsalmer som *”O kristelig-*

hed” somme tider været spildte Guds ord på Ballelars, fordi Ballelars slet ikke kunne tage ordene til sig. Det kan selvfølgelig ikke bruges som en undskyldning for at skrive dårlige salmer. Vi skal stadig prøve at skrive så godt som overhovedet muligt, gøre os al den umage, vi kan, netop fordi salmer skal kunne bruges igen og igen og kunne tåle sliddet, og dårligt sprog kan også stå i vejen for budskabet. En salmebogskommission skal stadig afveje kvaliteten, før de slipper en salme ind i salmebogen. Men selv en Askepot kan vise sig som en prinsesse, når prinsen ser på hende med forelskede øjne.

Og er det nu også rigtigt, at en salme mister sin poetiske løvemanke, hvis man pålægger den at forkynde noget bestemt? *”Påskeblomst, hvad vil du her”* og *”Kirken den er et gammelt hus”* eller *”Vidunderligst af alt på jord”* eller *”Den yndigste rose er funden”* eller *”Sorrige og glæde”* forkynder da klart et bestemt budskab og er alligevel gode salmer. Her mødes det poetiske og det forkyndende på en fin måde, uden at det ene tager noget fra det andet. Og når Paul Gerhardt siger til sit hjerte:

*På Herren må du agte,
hvis det dig vel skal gå,
hans gerning du betragte,
hvis din skal vel bestå!
Ved sorg og selvskabt plage
du intet retter ud,
thi intet kan du tage,
alt kan du få af Gud.*

så taler han jo ikke kun til sig selv, men til os alle. Og det er stadig en god salme. Det er ikke tilfældigt, at langt de fleste salmeskrivere er præster. Vores salmer udspringer af det intense arbejde med Bibelens tanker og af vores møde med mennesker i alle mulige og umulige situationer og har deres hjemsted og udgangspunkt i gudstjenesten og dens refleksion af Bibelens tanker. I sjælesorgen og den personlige samtale. De er koncentrationer af mange prædikener og samtaler.

Formålet

Digteren skriver alene, ud fra tiden og sit eget liv, selv når hun skriver for Gud som højeste instans, som Pia Tafdrup siger, at hun gør¹⁰. Hun

⁹ Tredjedagens lyse rum. s. 264

¹⁰ Pia Tafdrup: Over vandet går jeg s. 131

skriver i sin poetik: *"Poesi er ikke blot en samtale, jeg fører med mig selv. Gennem arbejdet med digtningen er mit gudsforhold langsomt ændret. Det er min overbevisning, at der ikke gives en egentlig skaben uden en vis omgang med Gud. Vel at mærke en anden end den, kirken som religiøs institution praktiserer. For mig er forholdet til Gud udsprunget af poesien, derfor er jeg hjemløs i den religiøse institution."*

Det er en vigtig forskel. For min salmedigtning udspringer ligesom Bibelens skrifter som en del af kirkens liv, i troens kamp med tilværelsen, og poesien er ikke udgangspunkt for mig, men en vej, en måde at udtrykke mig på. Andre kan have det anderledes. Jeg citerede før Lars Busk Sørensen, der sagde: *"Min salmedigtning er ... begyndt i poesien og ikke i teologien."* Men han er alligevel blevet salmedigter og har dermed flyttet sin digtning ind i institutionen. For han vil gerne have sine salmer sunget ved gudstjenesten.

Jeg hørte engang Ole Wivel holde foredrag om liturgisk sprog, og han sagde, at der ikke kan skrives salmer mere. For vi lever i en tid, hvor kristendommen ikke længere har magt over fantasien, især på de kunstneriske områder. Og så tiltager fantasien sig en religiøs opgave. Men der findes ikke nogen lødig digtekunst i vor epoke, sagde han, som ikke er religiøs, hvad enten den er ateistisk, blasfemisk, panteistisk eller desperat nihilistisk. For hvis digteren ikke kan møde Gud, skaber han selv en. For digtekunsten kan ikke bevare sin storhed uden at ville forholde sig til Altet, helheden. Men der er ingen helhed, kun tid og øjeblikke, sagde Wivel. Uanset der ikke findes et digtersind, der kan spejle universet, så spejler hver stump universet. Passer det ikke digterne? Jo, udmærket. Det er dejligt for kunstnerne at være uden styring. Digtningen er digterens eget erkendelsesprojekt. Men det ender nemt i en tomhed, når mennesket selv vil være Gud. Ole Wivel sagde: *"Man kan sætte sig op mod tiden i sin forkyndelse, men ikke som kunstner. Man kan sætte sig op mod tidens tanker, men ikke dens nerve, (har Martin A. Hansen sagt). Derfor kan der stadig forkyndes, men ikke skrives salmer. Digteren har en tvang i sig til at tale ind i og ud af sin tid. Men præsten har en anden tvang, det er evangeliets tvang."*¹¹

¹¹ Foredraget Ritual og kunstnerisk formsprog, Ry højskole 25. jan 1985

Jørgen Gustava Brandt har sagt noget af det samme: *"Den store lyrik i Danmark har verdens bedste salmedigtere. ... Den lange tilblivelsestid – før det 20. århundrede – falder til held også sammen med en endnu eksisterende "kulturel enhed", der gjorde det kunstnerisk muligt at skabe sange på en fælles folkelig bekendelse a priori. Her ligger en af forklaringerne på, at salmer i moderne tid i en vis forstand er en kunstnerisk umulighed at skrive. ... Et lødigt digt – eller altså en sang – lader sig nu yderst sjældent skabe ud fra en på forhånd given tro eller bekendelse (i konfessionel mening), det vil alt for let falde i en slags propagandaens fælde. Et digt kan faktisk – hvis det skal – kun komme i forhold til f.eks. kristendommen, dersom det poetisk kan bevise en fremvoksende erkendelse af dens sandhed.*

*Den sangbare, bundne form er helt forskellig fra anden poesi i vore dage, og indfaldsvinklen som nævnt problematisk. Det ligger i salmen som genre, at den er tjenende, en brugskunst, der tjener til noget. Og det kan en moderne kunstner nok være betænkelig ved. For nutidskunst er i den forstand eksperimenterende, at den undersøger noget, i digtningen, i selve sproget og dets relationer til virkeligheden. Værket kan... ikke opstå af knæsatte værdier, det kan ikke være en pris af noget givent og vedtaget, som den digtende i forvejen problemløst bekender sig til, man kan ikke bare gå ud fra et budskab, som skal formidles. På den anden side kan det spontane udtryk for undren og vækst melde sig, og det kan ske, at man på lykke og fromme kan skrive en sang, der også kan bruges i det kirkelige fællesskab, uanset at vores tidsalder er uden enhedskultur.*¹²

Derfor vover han alligevel at skrive salmer. Ved at distancere sig fra kirken. Ved at gøre sine salmer til et poetisk projekt mere end et kirkeligt. Men han slipper ikke for at måtte forholde sig til både det poetiske og det teologiske. Fordi kirken står for noget bestemt, og når hans salmer skal bruges i en gudstjenestelig sammenhæng, bliver de også vurderet ud fra den sammenhængs normer. Og han holder også en bagdør åben, når han skriver: *"Værket kan... ikke opstå af knæsatte værdier, det kan ikke være en pris af noget givent og vedtaget, som den digtende i forvejen*

¹² Tredjedagens lyse rum s. 37-38.

problemløst bekender sig til, man kan ikke bare gå ud fra et budskab, som skal formidles". Det har han ret i. For slås vi ikke med teologien, så bliver det bare propaganda.

Men der er ikke nogen ordentlige salmeskrivere og præster, der problemløst bekender sig til traditionen, til evangeliet. Vi er alle spændt ud mellem ordene og tiden. Mellem Gud og verden. Det spændende ved at forkynde og skrive salmer er netop, at vi ikke kan få det til at gå op. Den skjulte Gud, lidelsen, forsynet contra tilfældet, Kristi skikkelse, skyld og tilgivelse, forsoningen, døden og opstandelsen og evighedshåbet er så u håndterlige størrelser, så vi altid må prædike med røde kinder vel vidende, at vi ikke magter at finde de dækkende ord. Men vi taler for ikke at tie. Også vi har en tvang i os, evangeliets tvang, som Ole Wivel talte om, til at skrive. Men udelukker det, at der kan skrives god poesi ud fra den tvang? Det er jeg stadig ikke overbevist om. For tvangen kommer fra Guds Ånd, der vil meddele sig, tale i os, vække troen i os. Er det mere mistænkeligt end digteren, der føler poesiens tvang?

Begravelsessalmen

Jeg kunne ikke have skrevet min begravelsessalme, nr. 552 i salmebogen, hvis jeg ikke havde været præst og haft mange meget forskellige begravelser, hvor jeg skulle tale ind i den umuligste af alle situationer, ansigt til ansigt med døden. Og hvis jeg ikke havde haft et evangelium at forkynde. Med i mine forudsætninger er mange af de familier, jeg har siddet med, som pludselig har mistet en af deres kære. "Hvordan skal vi dog leve videre efter dette?"

Og hvad har en præst at sige til det? Ja, jeg kan prøve at sætte mig ind i deres situation og sætte ord på den, så de ikke skal være sprogløse. For hvis de er det, kan de ikke komme ud af sorgen og slet ikke høre, hvad evangeliet har at sige ind i deres situation. Og jeg kan prøve at tænke den døde ind i Guds virkelighed i lyset af evangeliet om Kristi opstandelse. Jeg ved godt, at jeg så bevæger mig ud over, hvad jeg selv har set. Jeg bevæger mig fra det, jeg ved, til det, jeg tror eller snarere håber. Fordi jeg selv har oplevet begravelser, hvor opstandelsesbudskabet gav en mærkelig trøst og bar. Så jeg skrev:

1. *Nu har Du taget fra os,
hvad Du engang har givet.
Nu favner døden den, der
for os var selve livet.
Og intet bliver mere
helt, som det var, herefter,
for sorgen river i os
med kærlighedens kræfter.*
2. *Nu er vi fyldt af savnet
og gruer for i morgen.
Men, Gud, Du kommer til os
og trøster os i sorgen.
Vel er vi alle ramt af
den gådefulde stilhed,
men Du er også nær med
Din nådefulde mildhed.*
3. *Du griber os i mørket
og blidt mod lyset vender.
For selv om vi er adskilt,
er vi i Dine hænder.
Og du var selv i mørket
den dag, da Kristus døde,
du rejste ham til livet
i påskens morgenrøde.*
4. *Se, døden er forandret.
Nu kan den ikke vinde!
Da Kristus tog den på sig,
blev den en slagen fjende.
Og derfor kan vi håbe,
at også vi får givet
at gå i morgensolen
og glæde os ved livet.*
5. *Så lad kun sorgen synge,
få luft for al sin klage,
og lad kun savnet tynge,
Din godhed blir tilbage.
Du gir os nye kræfter.
Du knytter nye tråde.
Og hvad så sker derefter,
må komme af Din nåde.*

Holger Lissner 1993

Her står jeg i kirkens sammenhæng med mit sind, min læsning i Bibelen og mine refleksioner, mine oplevelser af sorg og trøst, og det er

selvfølge­lig ikke nogen poetisk kvalitet, med mindre det kan mærkes, at jeg selv har været i sorgen og savnet. Det kan godt være, at nogle synes, at det er et dårligt digt. Men brugen har vist, at selv om den har et versemål, som krævede en ny melodi, og man i hvert fald ikke har lyst til at lære nye salmer ved begravelser, bruges den mere og mere, og jeg får jævnligt taknemlige tilbagemeldinger om, hvad netop denne salme er kommet til at betyde for folk, der har mistet. Måske også på grund af melodien, der nænsomt siger det samme på sin måde som teksten. Den er ikke blevet til i et øjeblik­ digte­risk inspiration. Den blev til på bestilling, men det gjorde Händels Messias og mange andre værker også. Og bestillingen satte nogle tankerækker i gang, en proces, som både er bevidst og ubevidst. Den proces er i grunden ikke væsensforskellig fra den verdslige digters. Men der indgår nogle andre intertekster.

Masser af forfattere og kunstnere sætter sig til skrivebordet hver morgen og prøver at lukke op for den skabende kraft, og det kan der komme rigtige gode værker ud af. Det er og bliver en mærkelig blanding af flid og inspiration. Og de fleste forfattere og kunstnere, både kirkelige og ukirkelige, oplever, at et værk melder sig selv og vil skrives. Jeg er også blevet vækket hen på morgenstunden, fordi underbevidstheden var i fuld gang med en salme, og så er der ikke andet at gøre end at vågne så meget, at vi kan skrive det ned, mens vi kan huske det. Hvem var det så, der skrev, digteren eller digtet?

Klagesalmen

Min klagesalme, nr. 660 i salmebogen ”*Kom, hjælp mig, Herre Jesus*”, skrev jeg på et tidspunkt, hvor jeg fulgte et menneske, hvis ægtefælle var blevet myrdet helt meningsløst, og pludselig kunne hun ikke bruge Gud til andet end til at skælde ud på. Det gjorde vi så. Og det tog lang tid. Men det var ikke bare hendes og min afmagt og smerte, jeg skildrede, og alle de mange andres smerte, som jeg har mødt som præst. De er med i den. Salmen bygger også på de gtl. klagesalmer, som ofte er todelte, idet de har et drejepunkt, hvor salmisten efter at have klaget til Gud som i salme 22 ”*Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig?*” når frem til at slå over i et udsagn om tro med ordene ”*Men du, Herre...du har svaret mig. Jeg vil forkynde*

dit navn for mine brødre”. Hermed giver de udtryk for en erfaring, vi også kan gøre, nemlig at når klagen får ord og bliver sagt til nogen, kommer vi snarere igennem sorgen. Således er første del af salme 22 nu læsetekst til Langfredag, mens anden del ”*Men du har svaret mig...*”, er læsetekst til 2. påskedag. Der er sket noget i mellemtiden. Det er sjældent, at den klagende er kommet så langt. Men salmen går foran og vil hjælpe hende frem til troen.

Klagesalme

1. *Kom, hjælp mig, Herre Jesus,
nu kan jeg ikke mer.
Mit liv er mig for mægtigt,
og intet lys jeg ser.
Men du har sagt, at ingen nat
kan skjule mig for dig,
så kom, og lad mig mærke,
du holder fast i mig.*
2. *Jeg er så træt til marven,
som var mit liv forbi.
Tit længes jeg mod graven,
som om jeg dér blev fri.
Men du vil ikke slippe den,
der føler sig forladt,
du sidder ved min side
i denne tunge nat.*
3. *Jeg er min egen fjende,
jeg brænder mine broer,
jeg håber, det får ende,
jeg ved, hvor lidt jeg tror.
Men du er stadig nær hos mig,
her kan jeg rase ud,
til vreden blir til aske,
og tvivlen tror på Gud.*
4. *Hvor længe skal jeg klage?
Hvorfor er jeg så blind?
Gir du mig nye dage
med sol og forårsvind?
Kom, rejs mig fra de døde,
så jeg til liv står op
og mærker solen gløde
ind på min slidte krop!*

Holger Lissner 1993

Den er ikke særlig kunstfærdig, denne salme. Den er lavmælt, grå og hverdagsagtig som lidelsen. Og anderledes kan jeg ikke tale til folk, der bærer sorg. Men netop denne salme er blevet læst igen og igen af mennesker, der ikke kunne holde livet ud. Den er blevet fast salme i en selvhjælpsgruppe af kvinder, der har været udsat for incest; og en kvinde, som oplevede tre dødsfald inden for to måneder, brugte den til at komme igennem den svære tid. Det er da også en kvalitet, som nok ikke grunder sig i poesien, men den poetiske form hjælper den klagende til at kunne lære salmen udenad, så den kan bruges som bøn.

Så gør det i grunden noget, om salmen ”*mister sin poetiske løvemanke og bliver et gement trækdyr*”? Vor Herre red også ind i Jerusalem på et gement trækdyr uden poetisk løvemanke.

Kravene til en salme

1. Salmer er noget andet end almindelige digte. I deres brug og væsen og form. Salmer skal kunne synges og må derfor være på regelmæssige, strofiske vers. Det er en binding, når vi skriver. De behøver ikke at rime, selv om de fleste gør det. Svein Ellingsen har skrevet fine salmer, som ikke rimer, og hvor vi slet ikke savner rimet.

*Vi rækker vore hænder frem
som tomme skåle.*

*Kom til os, Gud, og giv os liv
fra kilder uden for os selv.*

*Alt godt, til vort og andres vel,
er dine gaver.*

*I svaghed fremmer du dit værk,
vor nøgne kvist skal sætte knop... osv.*

2. Salmer skal have en melodi, som vil det samme som teksten. Melodien må ikke ville sig selv eller have sit eget budskab, som det sker, når vi skriver på en kendt melodi. Skriver vi på en gammel salmemelodi, bliver ordene ældre, end de er. Og skriver vi på ”En lille nisse rejste”, flytter nissen med over i den nye tekst.

3. Salmerne må også være præget af modtagerne. Vi skriver ikke for akademikere. Vi skriver for hele folket, så også ganske almindelige mennesker kan finde sig selv i teksterne. Jeg gør i hvert fald. Vi skriver også til nogle, som ikke

kender Bibelen ret godt. Som synes, at dørtrinnet til kirken kan være meget højt, og at dogmatikkens sprog er et svært sprog. Jeg kan se på mange af mine salmer, at de har en sjælesørgisk tone. De er skrevet for at trøste dem, der er kede af det. Trøste mig selv, når jeg er ked af det. For vi prædiker det, vi selv har brug for at høre, og vi digter det, vi selv har brug for at synge.

4. Et digt er ikke en salme, hvis det ikke springer ud af Bibelens tankeverden, hvad enten det er en beretning, den er bygget over, eller bare et vers eller en vending. Det er Bibelen, der, som Kirsten Nielsen siger det, er ’interteksten’, udgangspunktet og inspirationen, klippen og anstødsstenen, og prøven på, om vi har konstrueret vores egen lille hjemmestrikkede religion.

Så salmer er aldrig kun mine digte, selv om det er mit navn, der står under. De hører til i kirken. De er som alle folkelige sange brugstekster, skrevet til at blive sunget af et fællesskab. For folkelige fællesskaber bruger sangen for at udtrykke det, der driver bevægelsen, og for at holde sammen på bevægelsen.

Derfor kan vi også se, at der opstår en ny sangbølge, når der kommer en ny bevægelse, både i kirken og i folket. Reformationen fik Luther til at digte, ortodoksien Kingo, pietismen Brorson, romantikken Ingemann og Grundtvig og tidehverv Aastrup. Vækkelsesbevægelserne har deres sange, og arbejdersangbogen rummer arbejderbevægelsens sange.

Også det opbrud, som 1968 markerede, kaldte nye sange og salmer frem i hele den vestlige verden. Men derfor er vi også udsat for forældelse, når bevægelsen klinger ud, og strømmen finder andre flodlejer. Sange har deres tid, og så glider de fleste ind i den store glemmebog med undtagelse af de få mesterværker, som har noget ”evigt”, almengyldigt over sig.

Jeg ved godt, at set udefra kan kirkens teologi virke firkantet og låst, store tunge dogmer, som nogle mener, at vi *skal* tro på for at være kristne. Men set indefra er kirkens teologi, kirkens eftertænkning af troen, snarere som en middelalderlig katedral, et rum, der er langt større, end vi kan overskue, men som vi kan gå ind i og gøre

mageløse opdagelser i. De er bygget gennem århundreder af menneskers tvivl og tro, kampe og nederlag, og derfor er der masser af 'intertekster', som klinger med eller imod.

Sådanne rum er Bibelens skrifter også i al deres modsigelsesfuldhed. Der er rum og kapeller, vi ikke går ind i ret tit, men når vi går på opdagelse og prøver grænserne af, udtryksmulighederne, så oplever vi det ikke som hæmmende, men som lyssprækker i det mørke rum. Disse mørke rum, mysterierne, må gerne kunne mærkes.

At male ikoner

Jeg var for nogle år siden sammen med nogle svenske sangskrivere, og vi lagde vore sange og salmer frem for hinanden til vurdering. En af dem sagde om mine salmer, at de var pasticher. Det kunne jeg selvfølgelig ikke lide at høre. For det siger jo, at det ikke er særlig originalt, hvad jeg går og laver. Men det er nok ikke helt forkert. Bagefter kom en af de andre salmeskrivere hen til mig sagde: *"Det skal du ikke være ked af, Holger. For det, du gør, er at male ikoner."*

Med ét kunne jeg se, hvad han mente. Af et kunstværk kræves det, at det skal være originalt, sige noget, der ikke er sagt før på den måde. En ikonmaler har ikke det samme originalitetskrav over sig. Han går ydmygt ind i en tradition med temmelig faste rammer og skaber inden for disse

rammer et værk, der peger væk fra sig selv og løfter blikket og få os til at vide os set af Gud. Og dog er ikonerne ikke helt ens.

Selvfølgelig ville jeg ønske, at jeg var dygtigere til at skrive, at jeg kunne noget mere med sproget. Men ingen kan mere, end vi kan. Og måske er det meget godt. For jo dygtigere vi bliver, jo mere må vi kæmpe for at bevare ydmygheden over for det at male ikoner.

Alligevel kan jeg ikke lade være med at drømme om, at Gud vil skænke os en salmedigter, der skriver meget bedre end mig og alle de andre. En, der både har sproglig fantasi og spændstighed, en nyskabende billeddannelse kombineret med en dyb rodfæstethed i det bibelske univers og tankesprog, og som samtidig ligesom Brorson kan skrive folkeligt enkelt og teologisk centralt de salmer, som jeg og mange andre længes efter, når vi synger de kun halvgode B- og C-salmer. Så ville jeg med glæde holde op med at skrive salmer. Håber jeg.

Men indtil da kan vi små profeter trøstigt skrive de salmer, vi nu kan og får givet, for også de har en funktion som trædesten i floden. Og det er så spændende at arbejde med! Og spændende at leve i en tid, hvor der vitterligt skrives mange også ret gode salmer, gode for os, der lever nu og har lyst til at synge en ny sang for Herren.